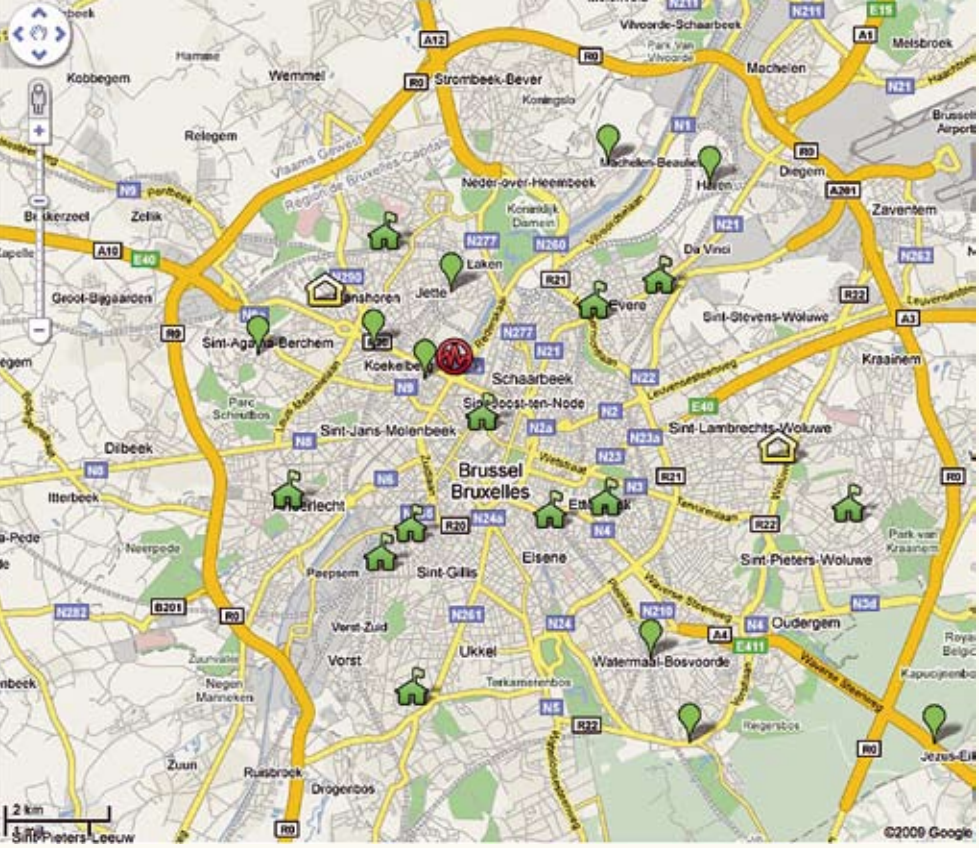

From Brussels

De openbare bibliotheken in Brussel zijn in volle expansie. Hun toestand onderscheidt zich van die in de rest van Vlaanderen. Een overzicht.

- Brussels Netwerk Openbare bibliotheken (BruNO)
- Hoofdstedelijke Openbare Bibliotheek, Munt 6
- Openbare bibliotheek Anderlecht
- Openbare bibliotheek Brussel, hoofdbibliotheek
- Openbare bibliotheek Brussel, filiaal Neder-Over-Heembeek
- Openbare bibliotheek Brussel, uitleenpost Haren
- Openbare bibliotheek Elsene
- Openbare bibliotheek Etterbeek
- Openbare bibliotheek Evere
- Openbare bibliotheek Ganshoren
- Openbare bibliotheek Jette
- Openbare bibliotheek Koekelberg
- Openbare bibliotheek Oudergem,
- Openbare bibliotheek Schaarbeek
- Openbare bibliotheek Sint-Agatha-Berchem
- Openbare bibliotheek Sint-Gillis
- Openbare bibliotheek Sint-Jans-Molenbeek
- Openbare bibliotheek Sint-Lambrechts-Woluwe
- Openbare bibliotheek Sint-Pieters-Woluwe
- Openbare bibliotheek Ukkel
- Openbare bibliotheek Vorst
- Openbare bibliotheek Watermaal-Bosvoorde

Nathalie VERSTRYNGE,
bibliothecaris Elsene
nathalie.verstrynge@bibliotheek.be

Geschiedenis in vogelvlucht

De uitbouw van het netwerk van openbare bibliotheken in Brussel is nog volop aan de gang. De Hoofdstedelijke Openbare Bibliotheek (HOB), ontstaan in 1974, is een instelling van de Vlaamse Gemeenschapscommissie. Daarnaast hebben 16 van de 19 gemeenten van het Brusselse Gewest een Nederlandstalige bibliotheek. De bibliotheek van Jette kreeg als eerste een erkenning in 1980. De bibliotheken van Oudergem en Vorst waren begin 2008 de recentste nieuwkomers. Het nieuwe Decreet Lokaal Cultuurbeleid was in Brussel een grote stimulans voor de oprichting van Nederlandstalige bibliotheken. Sinds 2001 is hun aantal verdubbeld, ook al zijn Brusselse gemeenten niet verplicht een Nederlandstalige bibliotheek in te richten. Voor het personeel worden zij gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap à rato van 30% van het inwonersaantal.

Het Steunpunt Brusselse Bibliotheken (SBB) is verantwoordelijk voor het streekgericht bibliotheekbeleid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en hangt dus niet af van het provinciebestuur maar van de Vlaamse Gemeenschapscommissie. De HOB kreeg van de Vlaamse Gemeenschapscommissie de opdracht om een streekgericht bibliotheekbeleid uit te bouwen en heeft dus ook een regionale werking. De Brusselse bibliotheken sluiten geografisch goed bij elkaar aan. Dit biedt perspectieven voor samenwerking binnen het SBB. Via BruNO (Brussels Netwerk Openbare bibliotheken, het Brusselse 'provinciale' bibliotheeksysteem of PBS) wordt het bibliotheeknetwerk voor het eerst zichtbaar voor de gebruikers. In het BruNO-netwerk zijn Anderlecht, Elsene, Etterbeek, Evere, Hoofdstedelijke Openbare Bibliotheek,

with love

De eigen(aardig)heid van de Brusselse openbare bibliotheken

Jette, Schaarbeek, Sint-Gillis, Sint-Pieters-Woluwe, Ukkel en Vorst actief. In de loop van 2009 sluiten Brussel-stad (met bibliotheken in Laken, Neder-Over-Heembeek en Haren), Sint-Agatha-Berchem en mogelijk Watermaal-Bosvoorde zich daarbij aan. Het SBB ondersteunt verder de bibliotheken in de organisatie van de Jeugdboekenweek en coördineert het project 'Boekenbende aan Huis', implementeert de werking van de bibliotheek in de gevangenis van Sint-Gillis en werkt mee aan de bib-aan-huisdienstverlening van de Brusselse bibliotheken.

Mee door de recente erkenning van zowat de helft van de Brusselse bibliotheken tekende zich een golf af van nieuwe gebouwen en renovaties. De bibliotheek van Schaarbeek werd aan de Lambermontlaan op de locatie van het voormalige ziekenhuis Paul Brien ingebed in het commerciële sportcomplex Kinetix. De bibliotheek van Molenbeek kreeg een nieuw onderkomen in de gerenoveerde gebouwen van het voormalig Koninklijk Atheneum. In Elsene werden de gelijkvloerse en de eerste verdieping van een oude liftfabriek omgebouwd tot een hedendaagse leesplek op een boogscheut van het Flageyplein. De bibliotheek van Vorst heeft als *bibliothecair laboratorium* een nieuwe locatie gevonden op een site van de oude brouwerij Wielemans-Ceuppens aan de Van Volxemlaan. De bibliotheek van Sint-Pieters-Woluwe kijkt uit naar de start van een nieuwbouwproject en Sint-Gillis is in blijde verwachting van een bibliotheek in de buurt van het Zuidstation. En ook de HOB gaat spannende tijden tegemoet met de geplande renovatie van het Monnaiehuis in 2009 en de fusie met Onthaal en Promotie Brussel (OPB)[1] tot een Vlaams CommunicatieHuis Brussel.

Grootse kleinschaligheid

Behalve de HOB, Brussel-stad, Anderlecht, Schaarbeek en Jette zijn de overige 11 bibliotheken klein tot heel klein. Deze laatste beschikken gemiddeld slechts over 2 personeelsleden in voltijds dienstverband. Samen bedienden de Brusselse bibliotheken in 2007 nagenoeg 50.000 bibliotheekgebruikers[2], goed voor bijna anderhalf miljoen uitleningen. De Brusselse bibliotheken moeten dus vooral inzetten op de sterktes van hun netwerk want samen vormen ze een cultuurpartner van formaat.

In de bibliotheekwerking trekken enkele specifieke kenmerken de aandacht[3]. De HOB trekt vooral een publiek van jonge, alleenstaande, hogeropgeleide werkenden aan. In de periferie van de stad is het bibliotheekpubliek beduidend ouder en vaak al met pensioen. Met uitzondering van de bibliotheek van Sint-Pieters-Woluwe ligt het aantal alleenwonende bibliotheekgebruikers tot meer dan dubbel zo hoog als in Vlaanderen, wat niet verwonderlijk is gezien het opvallend hoge aantal alleenstaanden in het Brussels Gewest. Zeer opvallend is ook dat het aantal mensen dat de bibliotheek wekelijks of vaker bezoekt voor de Brusselse bibliotheken over de hele lijn hoger ligt dan het Vlaamse gemiddelde. Dit geldt zeker voor de HOB, waar 16,9% van de leden minstens elke week binnenloopt. Het aantal mensen dat lid is van meerdere bibliotheken of van een bibliotheek buiten de eigen gemeente, ligt stukken hoger dan in Vlaanderen. Een gemeenschappelijke BruNO-pas en daarmee een zekere uniformering van de dienstverlening binnen Brussel is gezien de kleinschaligheid en de geografische nabijheid van de bibliotheken – de afstand tussen twee willekeurige Brusselse bibliotheken bedraagt gemiddeld 7,6 km – dus zinvoller dan bij de meeste grotere Vlaamse PBS'en. Verwacht wordt dat de verhoogde zichtbaarheid van het netwerk de werking van alle bibliotheken zal versterken.

Meltingpot Brussel

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest woont ruim een miljoen mensen. Brussel-stad, Schaarbeek en Anderlecht zijn veruit de grootste gemeenten. Brussel is op het vlak van de multiculturaliteit welhaast enig in zijn soort. Onderzoek toont

De openbare bibliotheek van Anderlecht.
Inzet: boven: de openbare bibliotheek van Schaarbeek;
onder: de openbare bibliotheek van Ukkel.

aan dat slechts iets meer dan de helft van de Brusselaars het Frans als enige moedertaal heeft. 30% van de Belgische vreemdelingen woont in Brussel[4]. De meesten zijn immigranten uit de Europese landen. Sinds de afschaffing van de talentelling in 1961 is het niet meer mogelijk de precieze numerieke verhouding tussen Nederlandstaligen en Franstaligen in Brussel na te gaan, maar er wordt aangenomen dat het aantal Nederlandskundigen in Brussel rond de 20% ligt. De helft hiervan is tweetalig Nederlands-Frans. Het taalbereik van het Nederlands in Brussel is 33,3%[5], eenzelfde percentage als voor het Engels. Het Frans heeft een taalbereik van 95% en is daarmee dus letterlijk de lingua franca tussen de Brusselse gemeenschappen. Andere belangrijke talen in Brussel zijn het Duits, het Spaans, het Arabisch, het Italiaans en het Turks. Dit heeft implicaties voor de publieks-werking en de collecties. Nederlandstaligen vormen zelf een minderheid in Brussel. De bibliotheken werken dus vanuit die minderheidspositie voor een doelpubliek van Brusselse Vlamingen, Nederlandskundigen en andere minderheden (o.a. via de anderstalige collecties). Een Nederlandstalige bibliotheek in Brussel wordt daarom nog steeds niet als een evidentie gezien door het publiek. Voor een groot deel van de bibliotheekgebruikers is het Nederlands niet hun moedertaal. Hun gebruik van de bibliotheek is een deel

van hun participatie aan het Nederlandstalige culturele leven in Brussel (zij zijn tweetalig), van het aanleren van het Nederlands (zij beheersen het Nederlands nog niet goed) of van de ondersteuning van het Nederlands van hun schoolgaande kinderen (zij spreken zelf geen Nederlands). Activiteiten voor deze doelgroep zijn dus niet onbelangrijk voor de Brusselse bibliotheken: een prachtig voorbeeld hiervan is het Boekenbende-project waarbij aan huis wordt voorgelezen voor kinderen uit een omgeving met een arme leescultuur. Binnen de collecties zijn de anderstalige collecties en ook de collectie NT2-materialen van groot belang.

Het leven van A tot Z in de stad …

De Brusselse bibliotheken liggen in een stedelijke omgeving. Daar bestaan enorme sociale contrasten soms op een boogscheut van elkaar. Buurten met comfortabele eigenaarswoningen liggen naast wijken met weinig kwalitatieve huurwoningen. In sommige delen van de stad hebben nagenoeg alle inwoners een internetaansluiting, een paar straten verder is dat voor hoogstens 15% het geval[6]. De werkloosheidsgraad loopt op tot 18%. Er zijn grootstedelijke problemen (daklozen, asielzoekers, armoede …) waar alle bibliotheken in mindere of meerdere mate mee worden geconfronteerd. Het spreekt voor zich dat de bibliotheken hier een antwoord op trachten te bieden met aangepaste collecties en een aangepaste publiekswerking. Dat versterkt de sociale inslag van de bibliotheek. Ze heeft nog steeds een basisfunctie te vervullen.

Het culturele leven in Brussel is bruisend: er is een enorm groot en divers cultuuraanbod. Het aanbod van de overwegend kleine gemeentelijke bibliotheken is peanuts in vergelijking met alle grote 'boîtes' errond, terwijl in Vlaanderen een bibliotheek van die grootte vaak min of meer het enige culturele huis is. De Brusselse bibliotheken in de kijker werken is daarom niet altijd eenvoudig. De imagocampagne van het VCOB (nu LOCUS) is, naast de gemeenschappelijke BruNO-pas en de *Bibliotheekkrant* als bijlage bij de stadskrant *Brussel Deze Week* op initiatief van het SBB, dan ook een belangrijke stap om het Brusselse bibliotheeknetwerk zichtbaar te maken. Het enorme cultuuraanbod kan de bibliotheekwerking wel versterken. Onderzoek wijst namelijk uit dat een groter aanbod leidt tot een hogere cultuurparticipatie[7]: Brusselaars blijken inderdaad culturele veelvraten. Zo hebben Brusselse bibliotheekgebruikers zelf beduidend meer boeken in de kast. 20% van de bioscoopbezoeken in België vindt plaats in Brussel en de andere steden blijven ver achter op het vlak van podiumvoorstellingen[8].

Er is een grote mobiliteit binnen de stad: niet enkel verplaatsen mensen zich heel vlot binnen de stad, ze blijven ook helemaal niet lang op eenzelfde plaats wonen. De verhuisintensiteit in het Brussels Gewest bedraagt 19%, in Vlaanderen slechts 9%[9]. Vooral Brussel-centrum, Elsene en Etterbeek kennen een grote mobiliteit. Tegelijk is daar een grote concentratie van alleenstaanden te vinden. In deze stadsdelen maken expats uit West-Europa, de Angelsaksische wereld en Japan meer dan 20% van de bevolking uit. Van een trouw bibliotheekpubliek is in het centrum van Brussel dus geen sprake: in de HOB bedraagt het jaarlijkse verloop bijvoorbeeld circa 6.000 leners.

Yes, we can!

Momenteel is er weinig of geen samenwerking met schoolbibliotheken, wetenschappelijke bibliotheken, archieven, musea, documentatiecentra of Franstalige openbare bibliotheken. Deze laatste zijn binnen de gemeentelijke administraties nochtans onze collega's. De eigenheid van het Franstalige bibliotheeknetwerk is dat er meestal een paar bibliotheken per gemeente bestaan. Een overname door de gemeente van de voormalige parochie- of socialistische bibliotheken zat er aan Franstalige kant namelijk niet in. Via gecentraliseerde subsidies aan het gemeentebestuur stimuleert de Franstalige Gemeenschap nu de communicatie en de samenwerking tussen die initiatieven. De verschillen in doelstellingen en visie op bibliotheekwerk in het algemeen worden echter binnen afzienbare tijd heel wat kleiner. De Franstalige Gemeenschap heeft namelijk een nieuw bibliotheekdecreet klaarliggen dat veel weg heeft van het Vlaamse decreet, zij het dat het sectoraal blijft en dat enkele kwantitatieve kwaliteitseisen behouden blijven. Ook de Franstalige Brusselse bibliothecarissen moeten dus binnenkort de deur uit om partners op hun terrein te vinden. De afgelopen jaren organiseerde de Franstalige Gemeenschap daarom vormingen om het bibliotheekpersoneel, veelal opgeleid tot catalografen, vertrouwd te maken met de behoeftenanalyse van hun doelpubliek en omgeving. In Sint-Agatha-Berchem werken de Frans- en Nederlandstalige bibliotheken, de culturele centra en de muziekacademies nu al samen onder de noemer 'Symbiose'. Er is hoop dat dit soort van initiatieven onder impuls van beide decreten meer kansen krijgen.

In Brussel bestaat er naast het Nederlandstalige bibliotheeknetwerk een uitgebreide Franstalige tegenhanger. Die werkt bovendien net als de Nederlandstalige bibliotheken met dezelfde software voor de collectieve catalogus, waar inmiddels 14 van de 19 gemeentelijke netwerken op overgeschakeld zijn. De Franstalige centrale bibliotheek Riches Claires neemt hier een bovenlokale rol in op, zoals de HOB dat doet aan Nederlandstalige zijde. De bibliotheek Riches Claires hangt echter wel af van de stad Brussel met een financiële steun van de Franstalige Gemeenschapscommissie.

Actie in de openbare bibliotheek van Anderlecht.

Samenwerking met andere partners is erg afhankelijk van de mogelijkheden van elke bibliotheek en van de lokale context. Er wordt meestal nauw samengewerkt met de gemeenschapscentra, de Nederlandstalige scholen en vaak ook nog met Nederlandstalige verenigingen, lokale culturele vzw's, wijkhuizen … Binnen de gemeentegrenzen, mee gestimuleerd door het decreet, zijn alle mogelijke samenwerkingspartners goed in kaart gebracht.

Op het vlak van regionale samenwerking, interactie met bovenlokale instellingen of samenwerking met Franstalige en anderstalige partners, liggen echter nog veel kansen voor het grijpen. Dit themanummer van *Bibliotheek- & archiefgids* kan hopelijk een ijsbreker vormen.

Noten

1. *Zie http://brussel.vlaanderen.be/OnthaalenPromotieBrussel.html*
2. *Hoofdstedelijke Openbare Bibliotheek. Jaarverslag 2007, p. 13 en p. 29, te vinden op www.hob.be.*
3. *Gebruikersonderzoek HOB, Schaarbeek, Jette, Evere, Sint-Agatha-Berchem en Sint-Pieters-Woluwe, VCOB, 2005.*
4. *Mini-Bru, Statistisch overzicht van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, 2007, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (www.brustat.irisnet.be), p. 7.*
5. *Boordtabel taalgebruik, 2007, Brussels Informatie-, Documentatie- en Onderzoekscentrum (www.briobrussel.be).*
6. *Welzijns- en gezondheidsatlas van Brussel-Hoofdstad, 2006, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, p. 51 en 73.*
7. *Cultuurkijker: cultuurparticipatie in breedbeeld: de eerste analyses van de survey cultuurparticipatie in Vlaanderen 2003-2004 / John Lievens en Hans Waege. - Antwerpen: De Boeck, 2005. - P. 178-187.*
8. *Boordtabel Cultuur en Vrije Tijd, 2007, Brussels Informatie, Documentatie- en Onderzoekscentrum (www.briobrussel.be).*
9. *Idem, p. 34.*

SAMENVATTING

Het recente decreet Lokaal Cultuurbeleid was in Brussel een grote stimulans om nieuwe Nederlandstalige bibliotheken op te richten die hun intrek namen in nieuwe of gerenoveerde bibliotheekgebouwen. Het Steunpunt Brusselse Bibliotheken, gevestigd in de Hoofdstedelijke Openbare Bibliotheek (HOB), implementeert de uitbouw van het Brussels Netwerk Openbare bibliotheken (BruNO) en organiseert de Brusselse Jeugdboekenweek, de 'Boekenbende aan Huis', de gevangenisbibliotheek in Sint-Gillis… De gemeentelijke openbare bibliotheken bouwen in Brussel hun werking uit in een stedelijke context van sociale contrasten, een bruisend cultureel leven en een meertalige en multiculturele omgeving in samenwerking met tal van lokale partners.

ABSTRACT

The recent decree Local Cultural Policy was an important incentive in Brussels for the foundation of new Flemish libraries and their installation in new or renovated library buildings. The regional support office for Flemish public libraries in Brussels, situated inside the Brussels metropolitan public library (HOB), implements the Brussels network of Flemish public libraries (BruNO) and organises the Brussels 'Jeugdboekenweek' (promotion of children's and youth literature), the 'Boekenbende aan Huis' (reading to children at home), the penitentiary library of Sint-Gillis… The communal public libraries develop their activities in Brussels in an urban context of social contrasts, a rich cultural life and a multicultural and multilinguistic environment in cooperation with several local partners.